

НАСЕЛЕНИЕТО НА ГР. СОФИЯ

Любомир Динев

От Освобождението на България до днес населението на град София е претърпяло значителни промени. Те са отразени във всички демографски показатели. Най-съществени изменения в населението на София се наблюдават след 9. IX. 1944 г.

При първото преброяване на населението на България (31. XII. 1880 г.) София е имала само 20 856 д. Тогава нашата столица е отстъпвала по броя на населението си на Пловдив, Русе, Шумен (Коларовград) и Варна. По-късно, когато в София като столица на българската държава се концентрира политическият, икономическият и културен живот на страната, нейното население започва бързо да нараства. Това нарастване се явява и като последица от внедряването на капитализма и свързаната с него урбанизация. В София прииждат голям брой хора от близки и далечни селища. Те представляват предимно пролетаризирано и полупролетаризирано население. Този процес се подсилва до голяма степен и от прииждането в София на голям брой бежанци от Македония, Тракия, Добруджа и Западните покрайнини след Междусъюзническата (1913 г.) и Първата световна война (1915—1918 г.). Тогава в града се създават цели нови квартали. За нарастващото значение на миграционния прираст на населението на София говорят и следните данни. Докато през 1880 г. родените в София съставляват 55,6%, през 1900 г. те намаляват бързо на 38,5%, а през 1920 г. — на 34,1%.

След Девети септември в резултат на социалистическата индустриализация настъпи ново голямо нарастване на населението на София. За твърде кратко време в града се заселиха голям брой хора не само от селищата на съседните окръзи, но и от цялата страна. Изселването на част от населението на някои народностни групи, като евреи, арменци, руси и др., не оказва съществено влияние върху общите тенденции в бързото увеличение на населението на града.

Нарастването на населението на града в известна степен е във връзка с неговото бързо териториално разширение. Много съседни села бяха включени към София, като се причисли и тяхното население към това на града. Докато при първото преброяване към София е било броено само населението на града и това на днешния квартал Захарна фабрика, през 1893 г. със София е било слято село Подуяне, а по-късно (1938, 1947, 1953, 1955, 1956 и 1958 г.) чрез законодателни актове към София се присъединяват голям брой други съседни селища. Присъединените към София до 1953 г. села са свързани тясно чрез своите земища с територията на София и разрастването на града

обхваща по-голяма или по-малка част от тях. Присъединените след това села нямат такава обвързаност с града, но се числят административно към него. Това обстоятелство се явява твърде голяма пречка за уточняване броя на градското и на селското население, а приетото тълкуване да се смята за градско население на града заедно с това на всички присъединени селища до 1953 г. вкл., а за селско — това на тези, присъединени след тази година, е доста произволно.

Брой на населението на София за периода 1880—1956 г.

Години	1880 г.	1900 г.	1910 г.	1920 г.	1926 г.	1946 г.	1956 г.
София — общо	51 427	111 517	160 194	223 798	297 533	530 168	725 838 ¹
в т. ч. само град София	20 856	67 789	102 812	154 025	213 002	366 801	592 845 ²
% на населението на гр. София от населението на България	1,0	1,8	2,4	3,1	3,8	5,2	7,8

От сравнението на данните за броя на населението на град София от отделните преброявания се вижда ясно неговото бързо нарастване. Пролитчава добре и нарастващата концентрация на населението в столичния град. Докато през 1880 г. неговото население съставлява само 1% от населението на страната (тогава Северна България), през 1956 г. то е вече близо 8%. Непрекъснатата тенденция на увеличаване е съвсем очевидна (вж. таблицата).

Абсолютно и процентно нарастване на населението на София по периоди между 1880 и 1956 г.

Периоди	1880—1900 г.	1900—1910 г.	1910—1920 г.	1920—1926 г.	1926—1946 г.	1946—1956 г.
София — общо	60 090	48 677	63 604	73 735	232 635	195 670
% ср. годишно	5,8	4,4	3,9	5,5	3,9	3,7
в т. ч. само град София	46 933	35 023	51 213	58 977	153 799	226 044
% ср. годишно	11,3	5,2	5,0	6,4	3,6	6,1
% ср. годишно за България	.	1,6	.	2,1	1,4	0,8

Темповете в нарастването броя на населението на София се виждат още по-добре, когато се сравнява средногодишното процентно нарастване на града през различните периоди с този на цялата страна. То е много по-високо от средното годишно процентно нарастване на населението на цялата страна.

¹ От това население се пада на Сталински район — 13,8%, на Коларовски район — 19,0%, на Димитровски район — 20,1%, на Благоевски район — 15,4%, на район Васил Левски — 19,3% и на Кирковски район — 12,4%.

² През 1958 г. с. Княжево бе включено към града (1956 г. — 15 209 д.) и следва населението му да се прибави към населението на града.

По своя народностен състав София показва доста голяма хомогенност, която от освобождението на България до днес непрекъснато нараства (вж. таблицата). Още през първите години след Освобождението преобладаващ народностен елемент са българите. Непрекъснатият приток на българско население в града увеличава неговия брой и относителния му дял. То води на свой ред до процентно намаление на останалите народностни групи.

Народностен състав на населението на София (по-главни групи) — брой и процент от общия брой на населението на града

Години	1880 г.		1920 г.		1946 г.				1956 г.			
	брой	%	брой	%	София—града		София със селата		София—града		София със селата	
					брой	%	брой	%	брой	%	брой	%
Българи	13 195	64,5	126 737	82,3	323 573	88,2	390 218	89,4	617 378	95,7	697 450	96,1
Цигани	778	3,8	2 664	1,7	4 634	1,2	5 232	1,1	7 801	1,2	8 103	1,1
Арменци	106	0,3	962	0,5	3 159	0,8	3 697	0,8	4 020	0,6	4 052	0,5
Руси	207	0,3	1 591	1,0	3 031	0,7	3 571	0,8	3 495	0,5	3 592	0,5
Евреи	4 146	20,2	17 007	11,4	25 557	9,9	26 136	5,9	3 431	0,5	3 444	0,5
Турци	535	2,6	829	0,5	1 580	0,4	1 786	0,4	1 385	0,2	1 482	0,2

До 1946 г. след българите в София следват евреите, а след тях циганите. Турците намаляват още през първите години след Освобождението. След 1946 г. процентното съотношение между отделните народности в София коренно се измени поради значителното намаление броя на евреите, арменците, русите, чехите, турците и др., които се изселиха съответно в Израел, СССР, Чехословакия и Турция. При това положение циганите излизат вече на второ място след българите. След тях следват арменците, русите и евреите. Броят на останалите народностни групи е съвсем малък (малко повече от 1%).

През целия капиталистически период в половия състав на населението на София се наблюдава значителен превес на мъжете над този на жените с ясно изразена тенденция към изравняване. Една от главните причини за това трябва да се търси в самия процес на увеличаването на населението на София, където се заселваше повече мъжко пролетаризирано и полупролетаризирано население. По-късно женският елемент значително се увеличава и през 1956 г. вече надминава абсолютния и относителния брой на мъжете. Това се дължи, от една страна, на равноправието, което получи жената по силата на Димитровската конституция и участието ѝ в редица промишлени производства, създадени в резултат на социалистическата индустриализация, и, от друга страна, във връзка с навлизането ѝ на широко в общественния и стопанския сектор.

Революционните общественно-икономически преобразования след Девети септември оказаха отражение и върху разпределението на населението на София по възрастови групи.

Процентно съотношение на населението на София (града) по възрастови групи за 1934 и 1956 г.

Възрастови групи	До 16 г.	17—19 г.	20—24 г.	24—29 г.	30—34 г.	35—39 г.	40—44 г.	45—49 г.	50—54 г.	55—59 г.	Над 60 г.
1934 г.	26,3	6,6	12,4	11,1	9,4	8,2	6,2	5,6	4,5	3,2	6,5
1956 г.	24,5	6,0	8,7	9,9	11,7	7,6	6,7	6,7	5,2	4,2	8,4

Характерното за капитализма натрупване на населението на градовете при възрастовите групи между 12 и 25 г., свързано с прииждането на пролетаризирано и полупролетаризирано мъжко население (включително и юноши), е типично проявено и в София. Това явление не се наблюдава след Девети септември, което характеризира ясно качествено различните причини, които обуславят големия механичен прираст на населението на града София в интервала 1946—1956 г. При това, въпреки че изобщо естественият прираст при народната власт значително нарасна в сравнение с този отпреди Девети септември, все пак възрастовата група до 16 г. през 1956 г. показва по-малък процент от този през 1934 г. Като отзвук от още неизживяното минало възрастовата група 30—34 г. (1956 г.) се отличава с доста висок процент. Разпределението на възрастовите групи през 1956 г., общо взето, е много по-равномерно, отколкото през 1934 г. Характерно е, че в София сега живеят повече стари хора (над 60 г.), отколкото преди Девети септември. Наред с това поради причините, които вече изтъкнахме, процентът на трудоспособното население (мъже от 16 до 59 г., а жени от 16 до 54 г.) на София (града) през капиталистическия период е бил малко по-голям от сегашния брой на трудоспособното му население (вж. таблицата). Това до известна степен се дължи и на наложените ограничения и възприетите условия за придобиване право на софийско жителство.

Брой на трудоспособното население на София (за 1934 и 1955 г.)

Години	Население на град София	В т. ч. мъже, 16—59 г.	Работоспособно, жени. 16—55 г.	Всичко	% на работоспособните
1934	287 095	100 918	87 479	188 397	65,6
1956	608 160 ¹	203 990	190 870	394 860	64,9

В професионалния състав на населението в София след Девети септември са настъпили съществени изменения, които стоят в тясна

¹ Населението на гр. София по репрезентативната сводка.

връзка с настъпилите общественно-икономически промени (срв. таблицата на стр. 100). Преди всичко в резултат от социалистическата индустриализация броят и процентът (39,21%) на активно заетите лица в промишлеността и строителството през 1956 г. заедно с членовете на прехрана към тях са значително нараснали в сравнение с 1934 г. (30,74%) и дори спрямо 1946 г. (31,61%). Като се прибавят и заетите в транспорта, става ясно, че в София работническата класа достига вече почти половината от общия брой на населението и по този начин нашата столица придобива вече характер на голям работнически център. Това е още по-категорично подчертано при анализа на активно заетите лица. В 1934 г. заетите в промишлеността и транспорта съставляват 36,35%, докато през 1956 г. те достигат 51,50%, или повече от половината.

Промени настъпиха и в търговията, кредита и снабдяването. Увеличен е твърде чувствително процентът на заетите в науката и образованието. Наблюдава се също нарастването на процента на служещите. Процентът на заетите в селското стопанство показва също известно малко увеличение, но то е свързано с присъединяването към града на голям брой села, чието население се занимава и със селскостопански труд. Особено характерна и чувствителна промяна е настъпила в състава на активното население. Докато преди Девети септември в почти всички отрасли (с изключение на домашните и лични услуги) участието на мъжете е много по-голямо, в годините на народната власт участието на жените бързо нараства и през 1956 г. то е ясно изразено във всички производства с изключение на строителството.

В резултат на социалистическия начин на производство и постепенното ликвидиране на частния сектор в София настъпи бързо и качествено изменение и във формата на собственост на заведенията, в които работи населението на София.

Разпределение на населението на София по социални сектори (1956 г.)

	Държавен		Кооперативен		Частен	
	брой	%	брой	%	брой	%
София — града	541 890	89,1	28 640	4,7	37 630	6,2
София — селата	71 395	63,1	18 204	16,1	23 682	20,8

От горната таблица ясно личи преобладаващото значение на общественния сектор в града. В селата той е по-малък, тъй като през 1956 г. кооперирането в селското стопанство не е още пълно. Днес в това отношение са настъпили вече значителни промени в полза на общественния сектор.

Производствени отрасли	1934 г.					1956 г.						
	Всичко брой активни и неактивни	Всичко % активни и неактивни	% на активните в ст-те отрасли	% на мъжете от активните в ст-те отрасли	Брой на активно заетите	% на активно заетите	Всичко брой активни и неактивни	Всичко % активни и неактивни	% на активните в ст-те отрасли	% на мъжете от активните в ст-те отрасли	Брой на активно заетите	% на активно заетите
1. Земеделие и лесовъд-ство	4 656	1,62	40,4	74,5	1 883	1,40	19 878	3,26	47,2	58,3	9 373	3,33
2. Мина и кариери	496	0,17	38,7	95,9	192	0,14	194 447	31,99	52,7	62,3	102 636	36,57
3. Преработка на мате-риали; строителство	87 829	30,57	46,9	81,8	41 231	30,83	43 963	7,22	46,7	90,9	20 526	7,32
4. Пренос и съобщения	21 337	7,43	34,3	93,6	7 329	5,48	48 106	7,92	44,4	79,1	21 369	7,61
5. Търговия и кредит	49 455	17,22	40,3	91,5	19 957	14,92	48 613	7,99	52,2	56,8	25 407	9,04
6. Домашни и лични услуги; развлечения и спорт; здравопаз-ване и лечение	38 706	13,44	63,8	45,7	24 733	18,50	14 710	2,41	49,0	66,3	7 217	2,57
7. Наука и образование; религия	12 838	4,47	50,1	60,1	6 438	4,81	24 866	4,08	60,4	20,3	15 024	5,45
8. Обществено устрой-ство	29 853	10,38	51,3	91,2	15 331	11,57	52 413	8,62	58,3	48,4	30 591	10,90
9. Неготчо определени: лица без занятия, непоказани	41 935	14,70	39,4	61,3	16 518	12,35	95 072	15,64	45,1	74,7	42 943	15,30
Всичко	287 095	100,00	46,5	74,6	133 612	100,00	608 160	100,00	46,1	64,2	280 475	100,00

НАСЕЛЕНИЕ ГОРОДА СОФИИ

Любомир Динев

РЕЗЮМЕ

31 декември 1880 г. град София имел всего навсего 20 856 жители (1 % всего населения Болгарии). Позже, когда София стала столицей болгарского государства, ее население быстро начало увеличиваться. Это увеличение населения является результатом, главным образом, внедрения капитализма и связанной с ним урбанизацией. После 9. IX. 1944 г. с установлением социалистического способа производства и вследствие социалистической индустриализации число жителей города еще больше увеличилось и достигло в 1956 г. 592 845 д. (8 % всего населения Болгарии).

В настоящее время население Софии отличается своей гомогенностью. Болгары в 1956 г. составляли 95,7% (в 1880 г.— 64,5%), за ними следуют цигане, армяне, русские, евреи и др.

В период капитализма число мужчин в значительной степени превышало число женщин с преобладанием лиц в возрасте 12—25 лет. После 9. IX. 1944 г. соотношение между мужчинами и женщинами изменилось в пользу последних.

Число лиц, активно занятых в промышленности, строительстве и транспорте, в 1956 г. вместе с членами их семейств достигло 51,5% (в 1934 г. только 36,3%). Вследствие этого столица Болгарии превратилась в большой рабочий центр.

В 1956 г. преобладающим общественным сектором был государственный (89%).

DIE BEVÖLKERUNG DER STADT SOFIA

Ljubomir Dinev

ZUSAMMENFASSUNG

Am 31. XII. 1880 hatte Sofia nur 20 856 Einwohner (1% von der Bevölkerung Bulgariens). Später, als sie die Hauptstadt des bulgarischen Staates wurde, wuchs die Bevölkerung schnell an. Der Anwuchs ist ein resultat hauptsächlich von der Einführung des Kapitalismus und die mit ihm gebundene Urbanisation. Nach dem 9. IX. 1944 mit der Festsetzung der sozialistischen Art von Erzeugung und als Resultat der sozialistischen Industrialisation wuchs die Stadt noch mehr, um im Jahre 1956 — 592 845 zu erreichen (8% von der Bevölkerung Bulgariens).

In volkstümlicher Hinsicht ist die Bevölkerung Sofias jetzt sehr homogen. Die Bulgaren sind im Jahre 1956 — 95,7% (im Jahre 1880—64,5%), nachgehend von Zigeunern, Armeniern, Russen, Juden u. a.

Durch die ganze kapitalistische Periode überholt die Zahl der Männer bedeutsam diese der Frauen, überwiegt aber die ältere Gruppe zwischen 12 und 25 Jahren. Nach dem 9. IX. 1944 verändert sich die Wechselbeziehung zwischen Männer und Frauen zum Vorteil der Frauen.

Die Zahl der aktiv beschäftigten in der Industrie, in dem Bauwesen und in dem Transport erreicht samt den Mitgliedern der Familien im Jahre 1956 — 51,5% (1934 nur 36,3%). Infolgedessen hat sich die Hauptstadt Bulgariens in ein grosses Arbeitszentrum verwandelt.

Im Jahre 1956 ist der gesellschaftliche Staatssektor in der Stadt überwiegend (89%).